

УДК 338.48:658.01

ОЦІНКА РИЗИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ*Реутов В.Є., Вельгош Н.З.*

В статті досліджено теоретичні аспекти ризиків функціонування підприємств курортно-рекреаційної сфери. Уточнено поняття „ризиків функціонування” саме курортно-рекреаційних підприємств та дана класифікація факторів ризику.

Ключові слова. *Ризики функціонування, фактори ризику, курортно-рекреаційна сфера, форма власності підприємства.*

В сучасних умовах господарювання все більшого значення для підприємств набувають заходи щодо прогнозування макро- та мікропроцесів в тій чи іншій сфері економіки. Зміни досить стрімко мінливої кон'юнктури ринку та середовища функціонування намагаються спрогнозувати з допомогою результатів маркетингових та статистичних досліджень за останніх декілька років, що знижує ймовірність невдачі, але не гарантує усунення ризику повністю та досягнення бажаного результату. Проте такий підхід являється дещо спрощеним, оскільки не виявляє всіх причин можливих змін в поведінці потенційних споживачів курортно-рекреаційних послуг, що пропонуються оздоровчими закладами Криму, та їх основних конкурентів.

Для більш детального та повного аналізу необхідно проводити оцінку ризиків в діяльності підприємств, тому цій проблемі дослідження присвячено чимало праць українських вчених-економістів. Так, онтології та гносеології цього поняття присвячені роботи Клапківа М.С. [4], класифікації ризиків – Білоусова Є. [1], Горди О.С. [3], Финкельштейн О.Б. [6]. Проблеми методики оцінки господарських ризиків вивчалися Вітлінським В.В., Великоіваненком Г.І. [2], Клименком С.М., Дубровою О.С. [5].

Проте на даний момент деякі теоретичні аспекти оцінки ризиків функціонування оздоровчих закладів різної форми власності залишаються недостатньо дослідженими. Слід приділити увагу подальшому вивченню підходів стосовно тлумачення поняття та сутності ризиків функціонування саме в курортно-рекреаційній сфері економіки АР Крим.

Мета статті – визначити поняття ризик функціонування курортно-рекреаційного підприємства, враховуючи специфіку їх діяльності та особливості господарювання в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети необхідно:

- систематизувати теоретичні підходи щодо трактування та уточнення поняття „ризиків” взагалі та дати визначення ризику функціонування саме оздоровчих закладів;
- представити класифікацію основних факторів ризику, що являються пріоритетними та специфічними для даної сфери діяльності.

Безумовно, поза сферою вивчення залишаються проблеми щодо методики оцінки та управління ризиками функціонування підприємств даної сфери економіки, зокрема їх мінімізації, що і являється предметом наступних досліджень.

Досягнення поставленої мети та вирішення зазначених вище завдань знаходиться в рамках науково-дослідної роботи Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету на тему „Управління конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку” (державний номер реєстрації 0101V002948).

В процесі господарювання, враховуючи особливості ринкових перетворень, аналіз, оцінка та управління ризиками повинні стати невід'ємною складовою прийняття тактичних та стратегічних рішень щодо діяльності підприємств будь-якої форми власності, оскільки повністю уникнути їх або ж застрахуватись від усіх ймовірних та неймовірних їх проявів неможливо. Ризик може проявлятися як в отриманні непередбаченого прибутку поверх норми, так і в понесенні втрат, пов'язаних з виконанням якихось дій чи настанням певних подій. Усвідомлення факту виникнення ризикової ситуації веде до постійних творчих пошуків та стимулює суб'єктів господарювання самостійно приймати рішення щодо розв'язання нагальних проблем, наслідки яких можуть бути як негативні-

ми, так і позитивними.

Виникнення та настання ризику пов'язане не тільки з об'єктивною природою процесів та явищ, що проходять у зовнішньому та внутрішньому середовищі функціонування підприємства, а й із суб'єктивною природою особи, що приймає управлінські рішення, зокрема, часто у відповідальних осіб виникає невпевненість в правильності прийнятих рішень у зв'язку з незнанням, недостатньою інформованістю, незначним досвідом в даній сфері діяльності, індивідуальними особливостями психологічного сприйняття тих чи інших непередбачених ризикових ситуацій та форс-мажорних обставин з негативними наслідками. Таким чином, серед причин виникнення ризику розглядають також і суб'єктивізм керівника в прийнятті управлінських рішень, що пов'язано з різномірним сприйняттям відповідальною особою тієї чи іншої загрозової чи кризової ситуації, її емоційно-психологічними особливостями, досвідом та діловими якостями [2, с. 114-120].

Аналіз тих ризикових ситуацій, що вже настали та на даний момент розвиваються, а також негативних наслідків дає можливість апарату управління підприємств різної форми власності визначити взаємозв'язки між найбільш характерними факторами ризику та їх вплив на фінансово-господарську діяльність. Як відомо, виникнення певного ризику може викликати настання споріднених ризикових ситуацій та/або додаткових негативних наслідків. В такому разі керівництво оздоровчих закладів може передбачити настання ризиків пріоритетних для даної сфери економіки та прийняти запобіжні міри.

На даний момент, слід розрізняти декілька теоретичних підходів, представники яких трактують поняття ризику як а) невизначеності щодо настання певної події або ж її наслідків [6, С. 7], б) подію негативного характеру, що може настати за певних умов, в) характеристику господарської ситуації з ймовірністю виникнення не передбачуваних наслідків [5, с. 102]; г) „манеру та стиль ділової поведінки” суб'єкта ризику в результаті аналізу ризикової ситуації та ймовірності настання негативних для підприємства наслідків [3, с.81]; д) дію або діяльність в умовах невизначеності ситуації [1, с. 13], наприклад, з цілю максимізації доходу або ж мінімізації затрат, що пов'язано з індивідуальними особливостями сприйняття ризику – схильності/ несхильності до нього.

На нашу думку, перший підхід в тлумаченні даного поняття – виступає однією з характеристик ризику, останній – дає визначення не ризику, а ризик-менеджменту в умовах невизначеності умов господарювання, а передостанній – характеризує схильність особи, що приймає відповідальні управлінські рішення, до ризику, тобто індивідуальні бізнес-якості певного суб'єкта.

В кожному окремому випадку, ризик слід розглядати, враховуючи особливості тієї сфери діяльності, в рамках якої функціонують підприємства, що аналізуються.

Специфіка туристичної галузі та курортно-рекреаційної сфери економіки відображається в продукті праці – послугах та їх характеристиках, зокрема сезонних коливаннях попиту на них, що і вирізняє ці напрямлення економіки серед інших. Виникнення будь-яких несприятливих умов функціонування оздоровчих закладів внаслідок введення змін в законодавстві, зовнішньо та внутрішньоекономічному курсі, настання небажаних негативних наслідків в результаті виникнення конфліктних ситуацій у взаємовідносинах із контрагентами характеризуються певним рівнем втрат, що у курортно-рекреаційній сфері пов'язані зі зміною ставлення покупця до запропонованих даними підприємствами послуг, як до товару.

Таким чином, з нашої точки зору, ризик функціонування підприємства курортно-рекреаційної направленості – це економічна категорія, котра характеризує ймовірність настання події загрозового характеру, в результаті якої виникає можливість зниження попиту на послуги, що веде до неотримання частково або повністю очікуваної величини виручки від реалізації послуг (або ж прибутку), понесені збитків внаслідок несвоєчасного надання та/або неефективного виконання розпоряджень, виникнення форс-мажорних обставин макроекономічного (на рівні держави, регіону) чи мікроекономічного характеру (на рівні взаємовідносин між контрагентами) та/або витрачання нових грошових коштів з метою ліквідації негативних наслідків. Крім зазначених вище, в якості негативних наслідків слід розглядати також „очорнення” іміджу, в тому числі навмисне, та зниження популярності того чи іншого оздоровчого закладу.

Будь-який курортно-рекреаційний заклад, як би успішно не функціонував, завжди стикається з

проблемою ризиків, конфліктних ситуацій та форс-мажорних обставин. Зовсім уникнути виникнення будь-яких ризикових ситуацій неможливо, проте намагатися зменшити їх деструктивний вплив на діяльність суб'єктів господарювання з допомогою певних заходів щодо мінімізації ризиків є не лише можливим, але й нагально необхідним. Однак для того щоб успішно та своєчасно передбачати виникнення ризиків та загрозливих ситуацій для функціонування підприємства та пом'якшувати їх негативні наслідки, слід зрозуміти насамперед причини, фактори ризику, проаналізувати та оцінити їх з допомогою показників якісного та кількісного аналізу (рис. 1).

Більшість вчених-економістів при класифікації факторів ризику виділяють, в основному, зовнішні та внутрішні [2, С. 131; 5, С. 107], проте, на нашу думку, зовнішнє середовище функціонування курортно-рекреаційних підприємств багаторівневе, тому слід окремо розрізняти зовнішні чинники макро- (загальнодержавний рівень), мезо- (регіональний рівень) та мікрорівня (рівень ділових зв'язків та контактів окремо взятого оздоровчого закладу).

Групу зовнішніх факторів ризику найнижчого рівня можна віднести і до внутрішніх, оскільки характеризують одну зі сфер діяльності певного курортно-рекреаційного підприємства – сферу взаємовідносин з контрагентами, як із постачальниками товарів та послуг, так і з покупцями-посередниками в курортно-рекреаційній сфері, сферу товарно-грошового обігу.

Серед кожної групи факторів ризику можна виділити ті, які являються чинниками безпосереднього та опосередкованого впливу, проте, чим вищий рівень, тим більше факторів ризику, що прямо не впливають на функціонування певного оздоровчого закладу, а безпосередньо на ситуацію в курортно-рекреаційній сфері в цілому. Так, запровадження пільгових ставок в оподаткуванні, спрощення візового режиму позитивно відобразиться на кількості потенційних відпочиваючих, об'ємах реалізації послуг курортно-рекреаційної сфери та супутніх галузях економіки півострова.

Крім зазначених вище факторів ризику можна виділити окрему групу факторів ризику мегарівня, що мають непрямий вплив на функціонування оздоровчих закладів – політико-правова та соціально-економічна ситуація в країнах, де формуються значні туристичні потоки в Крим, а також в тих державах, звідки надходять значні інвестиційні вливання; кон'юнктурні зміни на ринках основних курортних регіонів-конкурентів; тенденції та темпи розвитку світового та міжнародних ринків курортно-рекреаційних послуг; події міжнародного масштабу (паливно-енергетична криза, війни, революції, природні катаклізми); законотворча діяльність міжнародних організацій.

Для більш детального аналізу в системі зовнішніх факторів ризиків функціонування курортно-рекреаційних підприємств можна виділити ризики зовнішнього середовища специфічні для окремої групи підприємств за формою власності. Розрізняти фактори ризику оздоровчих закладів за формою власності та типом функціонування, на нашу думку, є недоцільним, оскільки серед більшості підприємств однієї форми власності переважає три-чотири типи, причому санаторій та пансіонат – найбільш розповсюджені. Так, серед приватних курортно-рекреаційних підприємств найчастіше зустрічаються туристичні готелі, міні-пансіонати та бази відпочинку (відповідно 6%, 19%, 50% від загальної кількості оздоровчих закладів даної форми власності), а серед державних – пансіонати, санаторії, бази відпочинку та дитячі табори (відповідно 17%, 40%, 20%, 19%). Для оздоровчих закладів колективної форми власності, окрім санаторіїв та пансіонатів, найбільш характерними типами являються туристично-оздоровчі комплекси та ін. (відповідно 13%, 46%, 6%,).

Безумовно, в залежності від форми власності підприємства сукупність та кількість видів ризику видозмінюється. Так, діяльність приватних підприємств та приватних підприємців курортно-рекреаційної сфери є більш ризикованою, оскільки такі суб'єкти господарювання діють самостійно на власний страх і ризик з метою отримання прибутку та досягнення певних економічних чи соціальних результатів, та у разі невдачі відповідають власним майном. Суб'єкти господарювання можуть недоотримати прибуток та понести збитки у результаті порушення договірних зобов'язань, наприклад, їхніми постачальниками продуктових товарів, так як це один з основних елементів в наданні курортно-рекреаційних послуг.

Проте з іншого боку, у приватних підприємств та підприємців і більше шансів уникнути загрозової для функціонування ситуації завдяки більш гнучкій та простій системі менеджменту, більш швидкому, порівняно з державними підприємствами, впровадженню управлінських рішень у виробництво чи іншу сферу діяльності.

Рис. 1. Основні фактори ризику функціонування курортно-рекреаційних підприємств

Діяльність акціонерних товариств менш ризикована, оскільки всі свої дії учасники узгоджують, а несуть збитки та одержують прибуток відповідно до частки в статному капіталі та його правового режиму. Державні підприємства курортно-рекреаційного спрямування функціонують менш ризиковано, але й низькорентабельно, недотримуючи значні суми прибутку в зв'язку з виконанням програм соціального оздоровлення різних груп населення та несвоєчасним перерахунком грошових коштів за надані послуги.

Таким чином, оцінюючи ризики функціонування підприємства необхідно брати до уваги не

тільки сферу його діяльності, а й форму власності. Проте не проаналізувавши фактори ризику зовнішнього макро- та мезосередовища, не слід переходити до оцінки факторів ризиків безпосередньо окремо взятого оздоровчого закладу.

ВИСНОВКИ

1. На даному етапі розвитку сучасних відносин господарювання ризик є характерною ознакою функціонування підприємств різних сфер діяльності. На даний момент існує декілька підходів щодо трактування поняття „ризик”, проте в більшості випадків під ризиком розуміють можливість настання певних подій з негативними наслідками в результаті виконання дій.

Багатозначність поняття ризику вимагає певного тлумачення, враховуючи особливості сфери діяльності підприємств, що аналізуються. Тому, на нашу думку, ризик функціонування курортно-рекреаційного підприємства – це ймовірність настання події загрозливого характеру, в результаті якої виникає можливість зниження попиту на послуги, що веде до втрати частини очікуваної величини виручки від реалізації послуг, понесення збитків внаслідок неоперативного та неефективного реагування на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі господарювання та/або витрачання нових грошових коштів з метою ліквідації негативних наслідків.

2. В умовах ринкової економіки підприємства курортно-рекреаційної сфери різної форми власності зазнають значного впливу зі сторони факторів ризику як зовнішнього макро- та мезосередовища (загальнодержавного та регіонального рівнів), так і внутрішнього середовища, що характеризує управлінські, операційні, технічні ризики та охоплює сферу ділових взаємовідносин з покупцями-посередниками та контрагентами-постачальниками необхідних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусов Є. Класифікація господарських ризиків // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №3. – С. 13-14
2. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Горда О.С. Классификация, оценка и направления минимизации рисков функционирования форм малого предпринимательства на селе // Экономика Крыма. – 2004. - №12. – С. 80-83
4. Клапків М.С. Питання етимології економічного ризику // Фінанси України. – 2001. - №4. – С. 14-20
5. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків. – К.: КНЕУ, 2005. – 252 с.
6. Финкельштейн О.Б. Риски и их классификация // Экономика и управление. – 2000. - №1. – С. 6-8